

NOVOTNY TIHAMÉR

Átjáró

Sz. Varga Ágnes (Kabó) és Baksai József kiállítása

(Érdi Galéria, Érd, 2021. december 17 – 2022. január 15.)

NOVOTNY TIHAMÉR (1952) Budapest

Átjáró – hirdette a kiállítás címe, de én inkább valamiféle rezonanciát éreztem a képek között járva. Egy elbűvölő, egymást már-már tökéletesen kiegészítő együttrezgésre lettem figyelmes a két alkotó, egy férfi és egy nő, egy élő-eleven, akit úgy hívnak, Baksai József, és egy elhunyt-eltávozott művész, akinek alkotói beceneve – talán valaki tudja, hogy miért? – Kabó vagy Kabóca, vegyes technikájú szénrajzai között állva. Pontosabban a „vegyes” jelző inkább Baksai munkáira értendő, aki a nem is oly rég még tevékenykedő Sz. Vargától ajándékba kapott rajzszemek feloldásával hozta létre gazdag tónusárnyalatokra épülő hommage műfajú képeit. Kabó munkái viszont csak annyiban „vegyes technikájúak”, amennyiben tiszta szénrajzait általában ujjbegyeivel satírozta a szó szoros értelmében „clair-obscur”, fény-árnyék „festményekké”. Mégis úgy érzem, ez így kevés az érzésmeghatározáshoz! Mert itt az egymást tökéletesen kiegészítő, megigéző együttrezgésen túl a felcsigázó (*mysterium fascinans*) és az elnémító, a rémítő titok (*mysterium tremendum*) is kétségtelen szerepet kap a sötét és a világos, a fekete és a fehér ellentéteiben... A vízszintes és a függőleges, az éles és a homályos, a fénylő ragyogás és az árnyékos sejtelmesség, a kemény és a lágy, az éles geometria és az omlóan puha formakereső sfumatók kettősségeiben... Az ember és élőlény nélküli mértani térszerűségek, valamint az alig érzékelhető konkrét szimbólumparányok és fantáziaképek dichotómiáiban.

Persze az *átjáró* kifejezés helyes és helytálló abban az értelemben, amennyiben Sz. Varga Ágnes (Kabó) leit-motívumos képeinek „szűk kapuin” keresztül lehetségesnek mutatkozik az átlépés Baksai József világába is. Sőt, továbbmegyek: a két művész egymás iránti és egymás előtti posztumusz tisztelgése ez a többnyire feketékben, szürkékben (halvány barnákban) és fehérekben tobzódo tárlat. Baksai művekben manifesztálódó, átvitt értelemben búcsújáró zarándoklatai, engesztelő, vezeklő lírai gesztusai, üdvtörténeti metaforái – amelyek alkalmat adnak az elmélyedésre, imádságra, bűnbánatra, ájtatos cselekedetekre, az elhunyttal történő „beszélgetésekre”, erőpróbái a testnek és a léleknek a jelképes gyaloglás, utazás, éjszakai virrasztás, böjtölés és más fáradságok által –, mintha feloldanák Kabó sötétből kirajzolódó ember nélküli fényttereinek, fénycsapdáinak fegyelmezett korlátok keretei közé szorított segélykiáltó mértani merevségét, az elvagyódás halálos zárványú képleteit. S az eredmény valóban lélekemelő, mondhatni, katartikus! Ezt bizonyítják az egymásra válaszoló, egymásra reagáló, együtt egységes egészet alkotó művek és műpárok ritmikus egymásba karolásai és összecsengései.

Baksai József biblikus jelképrendszere, *érzelmes geometriája*, amely jobbára csak mímeli a mértani szabályosságot – Kabó érdekében –, már-már kései örömhírré, újszövetségi megváltássá gyúrja az ószövetségi előképeken nyugvó sejtelmesen beszédes képi imákat és fohászokat. Emocionális, keresetlenül őszinte, a véletlenszerűségeket, a naivitást is bevállaló szimbolikájában főszerepet kap: az isteni jelenlétre vagy éppen rejtőzködésre utaló felhő; az eső, a víz (talán a könnyek, a megtisztulás, az újjászületés, a megváltás, valamint az erózió, az elmúlás érzékeltetésére); a földet az éggel összekötő oszlop; a fekete lyuk mint felhőn átnéző ovális szem motívuma, amelynek földre vetülő elliptikus „könnyecseppje” ott árválkodik a szikkadt termőtalajon. Valamint a bárány, a ló (s a kutyaszerű [?] meghatározhatatlan állat), a fa és az alma a görög-római és a zsidó-keresztény mitológiából merített, 21. századivá avatott atavisztikus szimbólumai, alig észrevehető rajzos jelképei. Illetve a sematikus tankok vésett sugalló, horizonton felsorakozó jelenkori ikonjai, amelyeknek hangulatfestő „árnyképei”, mintha félreérthetetlen és örök érvényű üzeneteit fogalmazzák meg egy bizonytalanságoknak kitett baráti kapcsolatnak – az „itthon maradók”, a folyamatos jelenben élő számára. Mert ha jobban körüljárjuk az említett szimbólumok konnotációit, akkor a *bárány* az ártatlanság, a tisztaság, a jóság, a kiszolgáltatottság, a megváltás; a *ló* az éj, a szexualitás, a halál, az álom, a vegetáció, a mágia, az ösztönök; a *kutya* a hűség, az éberség, az alvilági lét, a lélekvezetés;

a fa a világ, a Tejút, az élet, a halál, a tudás; az alma a bibliai bűnbeesés, a tiltott és/vagy a beteljesült szerelem, az érzéki anyagba elrejtett szellem, az örök élet, a feltámadás jelképe.

Megdöbbenő látni, hogy Baksai vízben oldott, csurgatott, ecsetekkel pásztázott, kavart, „habosított”, esetenként más és más eszközökkel roncsolt, alakított, s ezáltal gazdag asszociatív tartalmakkal telítődő, a szabad belelátásokat leonardói értelemben is megengedő fantáziadús, tehát heterogén, mégis visszafogott „leit-motívumos” szénrajzai mennyire ellentétei Kabó egyöntetű és/vagy egyértelmű, dichotomikusan monokróm felületeket, patikamérlegesen kidekázott *sötét-világos-fény-csőnd* helyzeteket alkalmazó sűrű és tömör, illetve leheletfinom faktúráinak.

Baksai egyik visszatérő főmotívumának, a titokzatos felhőjelenéseknek, felhőhangulatoknak számos pozitív és negatív vallási tapasztalatáról olvashatunk az ó- és újszövetségi Bibliában, amely jelezheti Isten jótékony, áldásos közelségét, érzékeltetheti Jahve jelenlétének felcsigázó és rémítő misztériumát, a színeváltozás jelenetében Krisztus Atyjához való tartozását: „Lám, nagy az Isten, de mi nem ismerjük, kifürkészhetetlen éveinek száma. Hogyha vízcseppeket indít el lefelé, akkor eső esik, az ő áradata, amely lezúdul a fellegekből, s cseppekben tömérdek emberre hullik” (Jób 36,26-28). Vagy másutt: „Harmatozzatok, egek, onnan felülről, és ti, felhők, hullassatok győzelmet! Nyíljk meg a föld és teremjen üdvösséget, és sarjadjon vele szabadulás is. Én, az Úr hozom ezt létre, mind” (Iz 45,8). S azon a bizonyos „magas hegyen” a következő evangéliumi történet is gazdagítja a Baksai keltette asszociációs mezőt: „Hat nap múlva Jézus maga mellé vette Pétert, Jakabot és Jánost, a testvérét, és fölvitte őket külön egy magas hegyre, és színében elváltozott előttük. Ragyogott az arca, mint a nap, a ruhái pedig fehérek lettek, mint a napsugár. És íme, megjelent nekik Mózes és Illés, s beszélgettek vele. Péter ekkor azt mondta Jézusnak: »Uram, jó nekünk itt lenni! Ha akarod, csinálók itt három sátrat, neked egyet, Mózesnek egyet és Illésnek egyet.« Még beszélt, amikor íme, fényes felhő árnyékolta be őket, s a felhőből egy hang szólt: »Ez az én szeretett Fiam, akiben kedvem telik, őt hallgassátok«. Ennek hallatán a tanítványok arcra borultak és igen megijedtek. Jézus odament, megérintette őket és azt mondta: »Keljete föl, és ne féljete!« Amikor fölemelték a szemüket, senkit sem láttak, csak Jézust egymagát” (Mt 17,1-8).

Az Istenhez hűtlenek viszont: „olyanok lesznek, mint a reggeli felhő, és mint a harmat, amely hamar tovatűnik. Mint a szérűről tovasodort pelyva, és mint a kéményből kiáramló füst” (Oz 13,3). Jób könyvében pedig: „Mint felhő, tovaszáll, eltűnik a távolban, nem tér az vissza, kit az alvilág elnyelt” (Jób 7,9). És előfordulhat az is, hogy Isten „rejtekhelyévé [teszi] a sötétséget, sátrat [von] maga köré sötét vízből, a lég felhőiből” (Zsolt 18,12).

Baksai József tehát felbátorodva Sz. Varga Ágnes mértani szabályzókkal fegyelmezett éteri geometriáján, oximoronszerű, elmés képtelenségen alapuló, „sík-tér” felépítésű „sötét ragyogásán”, „éles lágyságán”, sőt, annak mintegy ellentételezéseként megalkot egy olyan felhőformákba burkolódzó idiolektust (egyéni képi nyelvet), amely nyíltan felvállal egy olyan avíttnak, elhasználnak tűnő asszociatív inspirációs módszert, amelyet Leonardo írt le *A festészetről* szóló jegyzetének második részében. Tudniillik: „*[ha] megfigyeled a mindenféle foltokkal tarkított falakat, vagy a különféle keveredésű köveket, ha ki kell találnod valamilyen színteret, különböző tájakra emlékeztető dolgokat találhatsz ott hegyekkel, folyókkal, sziklával, fákkal, hatalmas síkságokkal, völgyekkel és halmokkal ékeset; meg mindenféle csatajeleneteket is láthatsz és furcsa figurák élénk mozgalmasságát, arckifejezéseket, viseleteket és számtalan sok dolgot, amiket tökéletes és jó formába önthetsz; e falaknál és törmelékeknél ugyanaz következik be, mint a harangszónál, melynek zengéséből kicsendül minden név és minden szó, amit elképzeltél. [...] Állj meg néha és nézd meg a falak foltjait, vagy nézz bele a hamvadó tűzbe, föl a felhőkbe vagy le az iszapba s más hasonló helyekre; ha ezeket jól megfigyeled, a legcsodálatosabb leleményekre jutsz, amelyek a festő szellemét új invenciókkal töltik meg... mert a kusza dolgok a szellemet új felismerésekre serkentik.*”¹

Bár ez a módszer Baksai számára a sejtelmesítés, az elrejtés, a „visszatörlés” eszköze, a néző, a dekódoló számára a szabad képzettársítási lehetőségek, a nyitott műértelmezés kimeríthetetlen és beszédes tárháza. Tizenhárom darabos képsorozatának alapsémája egy olyan sohasem éles határvonalú, más és más magasságban meghúzott horizontvonalon alapszik, amely égi és földi szférára, részre, tartományra, zónára osztja a műveket, jelképesen magát a világot. A már említett alig észrevehető, bizonytalan körvonalú figurális motívumok általában itt, a szemhatár közelében, rajta, felette, alatta, néha a talaj, néha az égi részben jelennek meg. Olykor, mintha homokban eltűnő, iszapban

elmosódó írásjeleket, sárban feloldódó szövegtöredékeket is észlelni vélénk közvetlenül a horizont alatt. Közülük egy függőlegesen lefelé tartó ceruzával rótt nagybetűs szövegsor viszont egyértelműen kiolvasható: „Nyíljék meg a föld és teremjen üdvösséget” (Iz 45,8). Hogy itt mitikus, sőt, szakrális beállítódású képekről van szó, mi sem bizonyítja jobban, mint az égi szférában keletkező felhők változatos asszociációkat keltő, sejtelmes és/vagy sejtetett arcokkal, alakokkal, jelenetekkel terhes titokzatos világának a jelenléte, s néha egy-egy a földről a végtelen égbe szaladó függőleges oszlop „felépülése”.

A fentebb említetteket figyelembe véve Baksai József 2021-ben keletkező műveinek képcímeit igen beszédes, a hajdanvolt alkotótárs életére, munkáira, személyiségére, szemléletére, tragikus sorsára reflektáló empatikus jelzéseknek kell tekintenünk. Sorolom őket: *A másik oldal; Az ég kapuja; Minden irányban végtelen; A sötétség felé; Becsukódó kapu I–II.; Remény (Izajás könyve); Vihar; Zárt kapuk előtt állok; Várakozás; Új kezdet; Rejtőzz el; Közel.*

S itt van a mérleg másik serpenyőjében Sz. Varga Ágnes a 2000-es évek végétől datálható tizenöt darab veretes fekete-fehér munkája, melyeket a művészárs válogatott e tárlatra, ugyanis Kabó ennek előtte jobbára erősen expresszív, néhány alapszínre (fekete, fehér, vörös, sárga) redukált, szaggatott és zaklatott gesztusnyelvet beszélő félig absztrakt, félig figurális pasztelképeket „festett”. Most már így, utólag megállapítható, hogy tömör, semmiféle túlbeszélést nem tűrő monomániás szénrajzaiban, „fénycsapdáiban” (ahogy ő nevezte ezeket) tematizálta műveit, mintha csak is a saját „távozását” és „feltámadását” dolgozta volna fel. Általában a függőleges és vízszintes, mérőleges és/vagy ferde vezérsíkok mentén szerveződő képeinek vak sötétségre és felfénylő fényességre osztható kettőségeiben, elmés képtelenségeiben az élet és a halál, az elvágyódás és a túlvilági lét, a látható és a láthatatlan problémáját vette elő újra és újra. Sorolom a szintén beszédes, bár kissé tartózkodó, visszafogott képcímeit: *Ég és föld I.*, 2011; *Enteriőr*, 2012; *Világok*, 2012; *Időutazás*, 2013; *Érintés*, 2013; *Mező*, 2014; *Labirintus VI.*, 2014; *Kapuk*, 2014; *Tér-idő*, 2014; *Fény-tér-idő*, 2014; *Ég és föld II.*, 2015; *Fény*, 2017; *Születés*, 2018; *Kezdet*, 2018; *Út*, 2018.

Ezeknél azonban sokkal beszédesebbek annak a valószínűleg éveken át csiszolt „búcsúversésnek” a sorai, amelyeket csupa nagybetűvel írt: „EZÜST UTAM VÉGTÉLEN / EZÜST KÖDBEN REJTELEM / ODAFENT A CSILLAGOK / SZIVÁRVÁNYOS ANGYALOK / IDELENT EGY TITKOS TÉRBEN / VEZELVE SAJGÓ TÉRDEN / SZELÍDEN ÁTÖLEL A FÉNY / FEHÉREN IZZIK A REMÉNY / SZÜRKE TARISZNYÁMMAL / ÚTNAK INDULOK / BENNE TÁRSNAK A CSEND / RINGVA KUPOROG / LEBBEN A SZÉLBEN / ANYAGA PÓKFONÁL / KÖNNYŰ, SZINTE SÚLYTALAN / AKÁR A HALÁL / EREIMBEN TÉR ÉS IDŐ / MONOTON DOBOG / TALÁN E MAGÁNY IS / ÁTMENETI ÁLLAPOT / HA HOZZÁTOK ELJUTOK / VAK SÖTÉT ÉJEN ÁT / HOL CSILLAGOTOK RAGYOG / SZIVÁRVÁNYOS ANGYALOK.”

„A feltámadás nem visszatérés az életbe, hanem a halálban létező dicsőség: sötét dicsőség, melynek fénye összekeveredik a sír éjhomályával” – latolgatja, kóstolgatja egyik axiómáját Jean-Luc Nancy a *Noli me tangere* című, a megdicsőült Krisztust ábrázoló képek ikonográfiai sajátosságait tárgyaló-elemző dolgozatában.² Kabó feltételezhetően tisztában volt azzal, hogy minden ember két ember: az egyik, aki él, a másik, aki meghal; az egyik mint újra és újra megalkotott példázatot rejti magát a műveibe, azt, aki már élőként meghalt a feltámadás ígéretének örökös reményében. Mert mindig: „a másik emelkedik és támad fel bennem, a megholtban” – mondja Jean-Luc Nancy.³

Muszáj megismételnem: Sz. Varga Ágnes a 2000-es évek végétől kezdődően kétségtelenül a saját távozását „festette” meg a par excellence „clair-obscur” feszültségű, drámai töltésű, katartikus feloldású műveiben. A tapasztalat azt sugallja, hogy: „nincs más, csak egyszerűen a jelen, amely sem nem élő, sem nem holt, hanem mindig az egyik megjelenése a másik előtt, a másik felé vagy a másikban: a távozás megjelenése” – elemzi a bibliai jelenet mélyrétegeit a francia szerző.⁴

„Amikor a festők ábrázolják »magát« a feltámadást, olyan mozzanatot jelenítenek meg, amely látványként még csak utalásszerűen sem szerepel sehol az evangéliumban. Így hát festményeik arra tesznek kísérletet, hogy valamiképpen a láthatatlannal nézzenek szembe, hogy a látás és látatás gesztusát a tekintet elvakításáig és a vászon fehérizzásáig hevítsék” – állapítja meg a *Noli me tangere* szerzője⁵ – s lám-lám Kabó is mindig ezzel az ultraszenzibilis eszközzel él említett műveiben. „Ne érints engem” vagy „Ne tarts vissza” – mondja az evangéliumi szavakat a feltámadt Krisztus az őt ábrázoló festményeken, s annak tudatában, hogy Sz. Varga a saját teremtő ujjbegyeinek simogató tapintásával hozta létre önnön távozásának és saját feltámadásának „képleteit”, egyenesen

BAKSAI JÓZSEF (1957) Tahitótfalu

megtiltódik számunkra műveinek fizikai érintése, mert ez az ő személyiségjegyeitől szabadult lényegi, azaz nem illelhető szubsztanciális lélekképe, „szellemi teste”.

Műveinek egyik üzenete, hogy: „szeresd, ami elillan, szeresd, aki elmegy! Szeresd, hogy elmegy!”⁶ A másik, hogy: „nem az a »jó élet«, amely eleget tesz az erkölcsi előírásoknak [...], hanem az, amely ebben az életben és ebben a világban is közel tud lenni ahhoz, ami nem e világból való”⁷ A harmadik, hogy az ember általában: „a bűnös test és buzgó hit oximoronjának hordozója”.⁸

Amikor Baksai József hozzáfogott Sz. Varga Ágnes (Kabó) munkássága és személye előtt tisztelgő sorozatának elkészítéséhez, bizonyára tisztában volt azzal, hogy: „a feltámadás a távollétben van jelen, és nem az tár fel, aki távozik, hanem az a másik, akire rábízta, induljon, és vigye el a távozás hírét”.⁹ S ez az ő engesztelést, vezeklést, hálaadást, kérést (át)vállaló személyes képzőművészeti felfogásában meg is történt.

Egyébként meg: „*Rorate, caeli de super, et nubes pluant iustum!*” – „*Harmatozzatok, magasságos egek, s a felhők hozzák az Igazat.*” És: „*Ne haragudj ránk, Urunk, és ne emlékezzél többé gonoszságunkra*” (Iz 45,8).

JEGYZETEK

¹ Walter ISAACSON, *Leonardo da Vinci – A zseni közelről*, Helikon, 2018, 348–349.

² Jean-Luc NANCY, *Noli me tangere*, MMA, 2020, 28.

³ *Uo.*, 30.

⁴ *Uo.*, 31.

⁵ *Uo.*, 35.

⁶ *Uo.*, 49.

⁷ *Uo.*, 53.

⁸ *Uo.*, 53.

⁹ *Uo.*, 62.

Baksai József két képe előtt az Átjáró c. kiállítás rendezése közben,
Erdi Galéria, 2021–22 (fotó: Novotny Tihamér)

BAKSAI JÓZSEF, Minden irányban végtelen, 2021, vegyes technika, papír , 99x69,6 cm

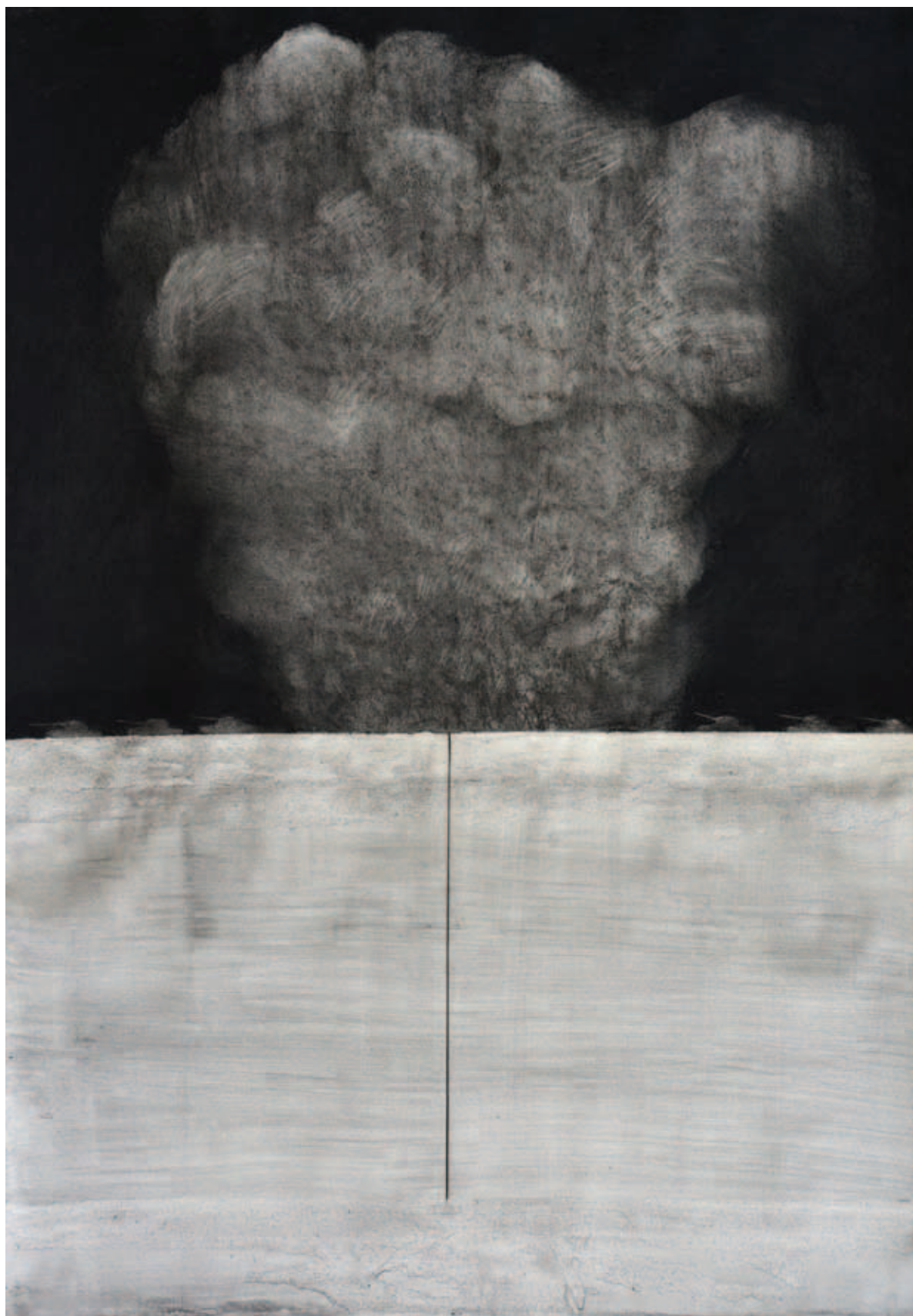
BAKSAI JÓZSEF, Becsukódó kapu II., 2021, vegyes technika, papír. 99x69,6 cm

BAKSAI JÓZSEF, Becsukódó kapu I., 2021, vegyes technika, papír, 99x69,6 cm

BAKSAI JÓZSEF, Remény (Izaiás könyve), 2021, vegyes technika, papír, 99x69,6 cm

BAKSAI JÓZSEF, Rejtőzz el, 2021, vegyes technika, papír. 99x69,6 cm

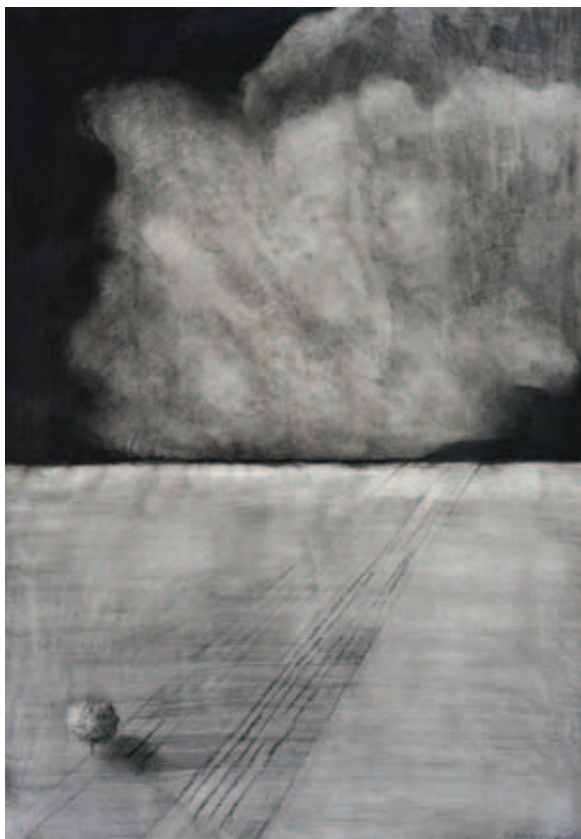

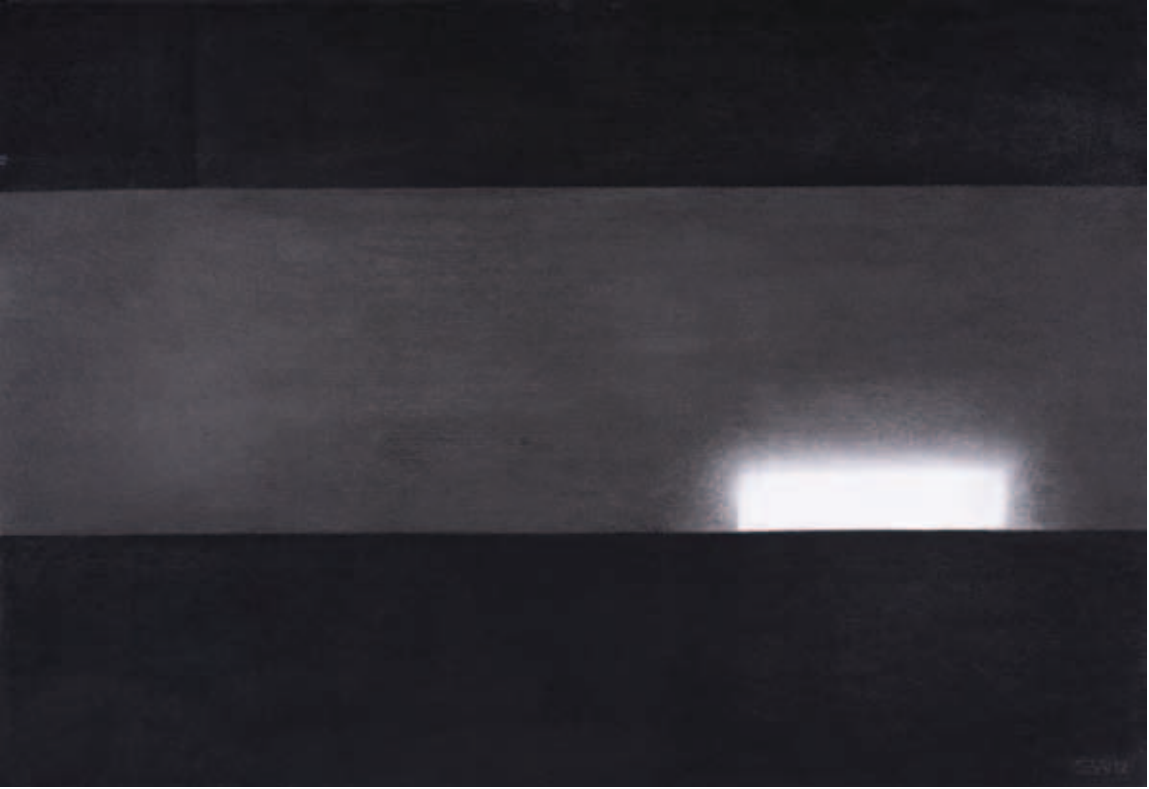
BAKSAI JÓZSEF, Zárt kapuk előtt állok, 2021, vegyes technika, papír, 99x69,6 cm

BAKSAI JÓZSEF, A sötétség felé, 2021, vegyes technika, papír másolat, 99x69,6 cm

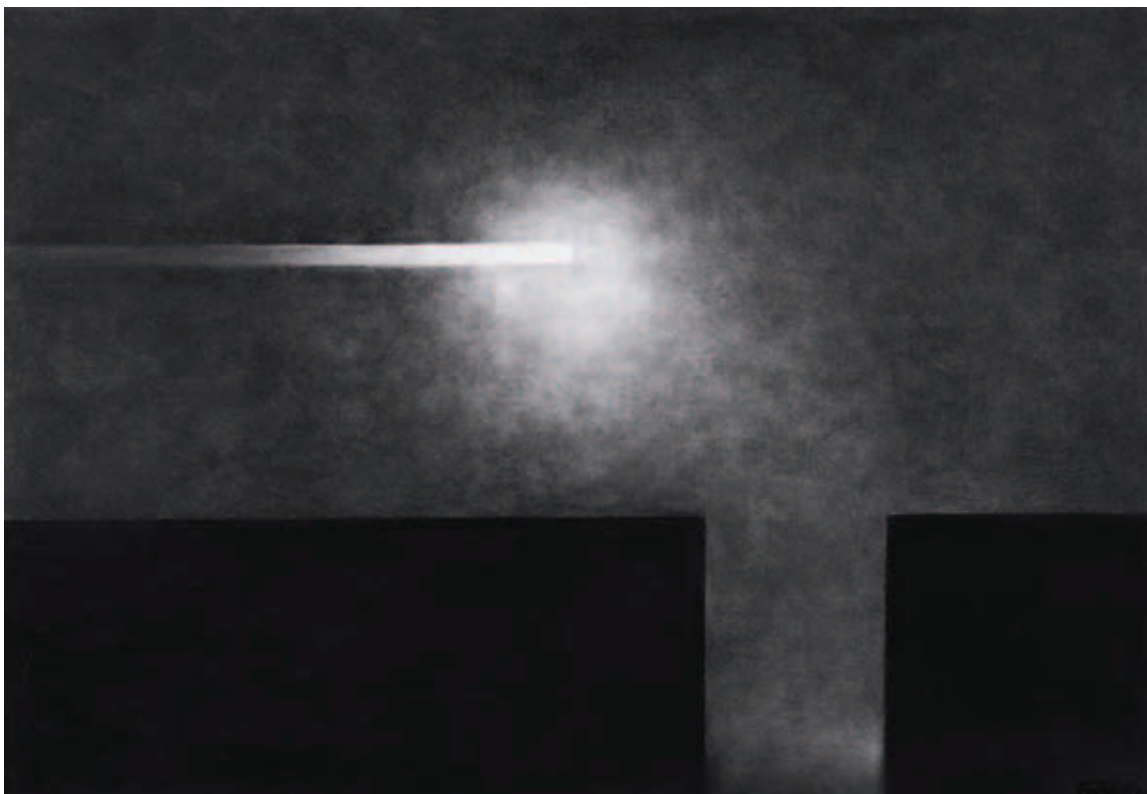
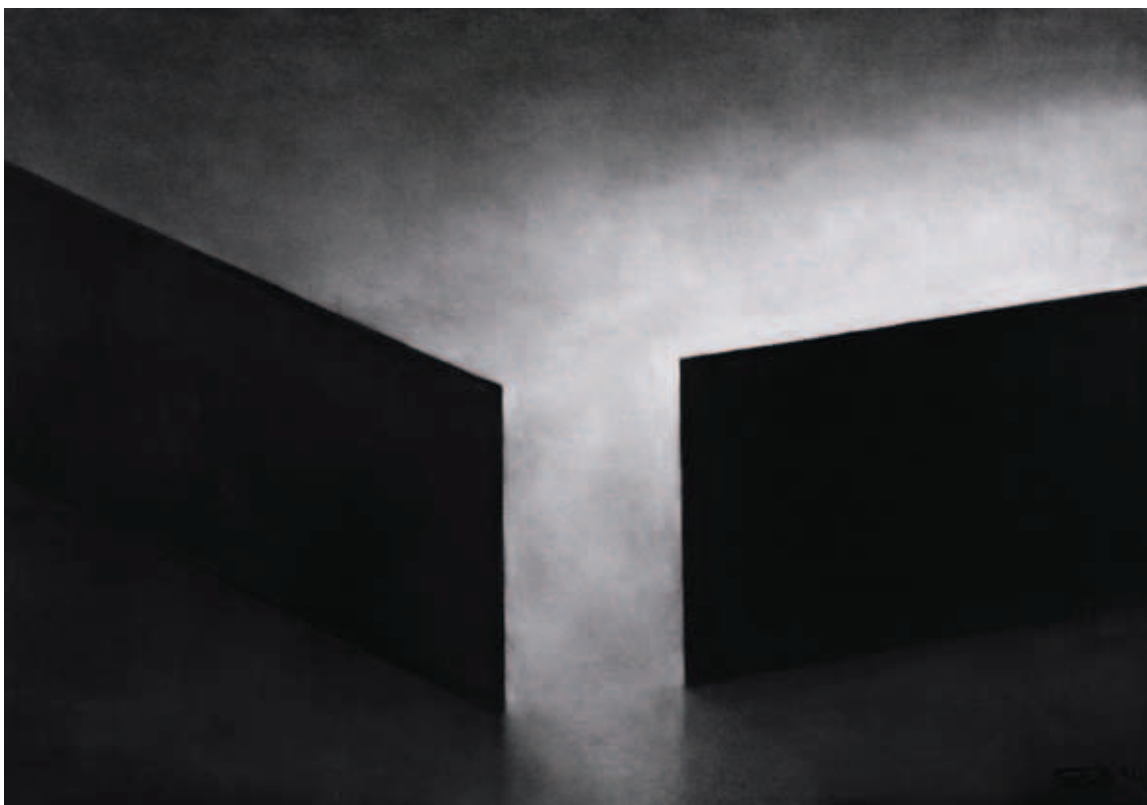
**BAKSAI JÓZSEF, Várákozás, 2021, vegyes technika, papír; Új kezdet, 2021, vegyes technika, papír;
Közel, 2021, vegyes technika, papír; Vihar, 2021, vegyes technika, papír, (4x) 99x69,6 cm**

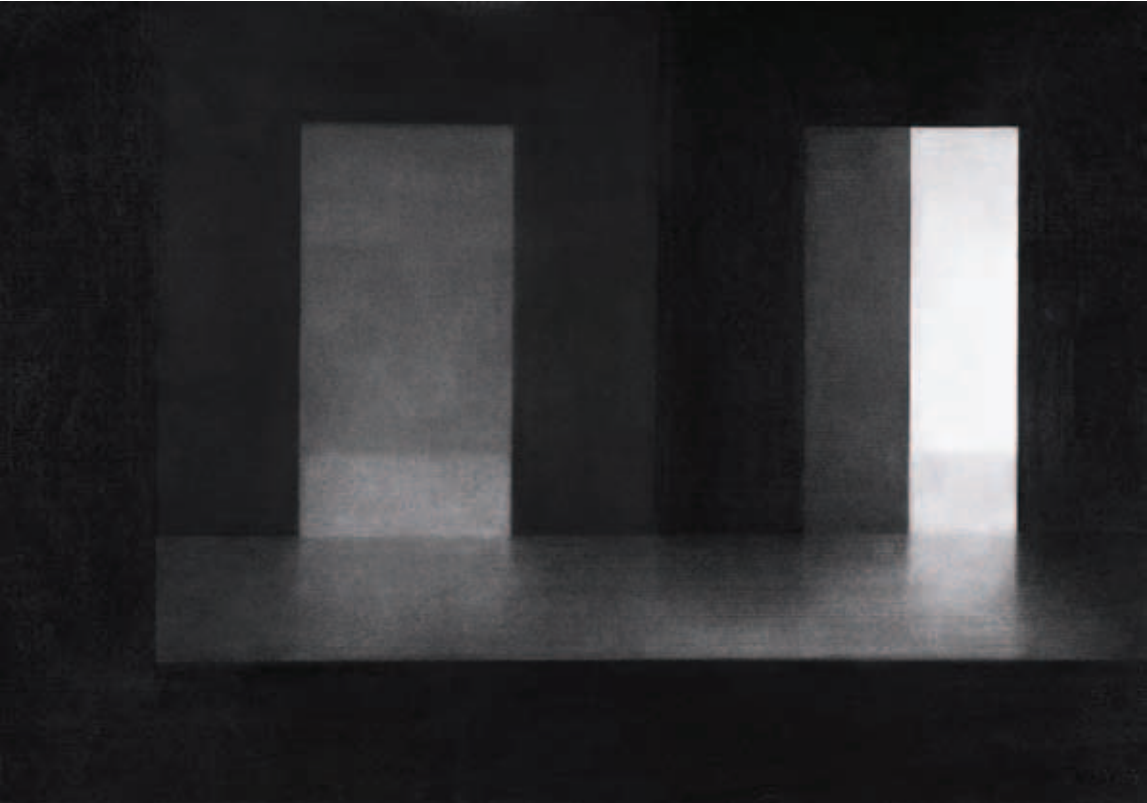
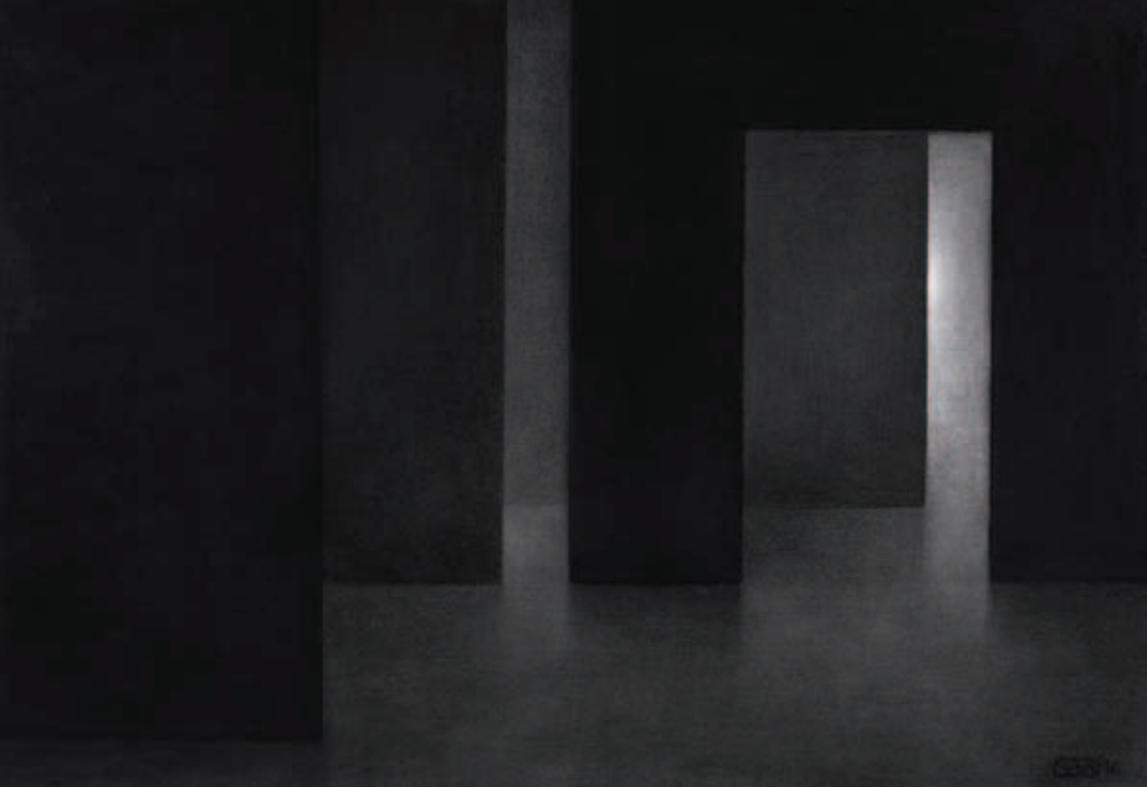

SZ. VARGA ÁGNES (Kabó), Világok, 2012, papír, szén, 70x100 cm; Időtűzés, 2013, papír, szén, 70x100 cm

SZ. VARGA ÁGNES (Kabó), Érintés, 2013, papír, szén, 70x100 cm; Mező, 2014, papír, szén, 70x100 cm

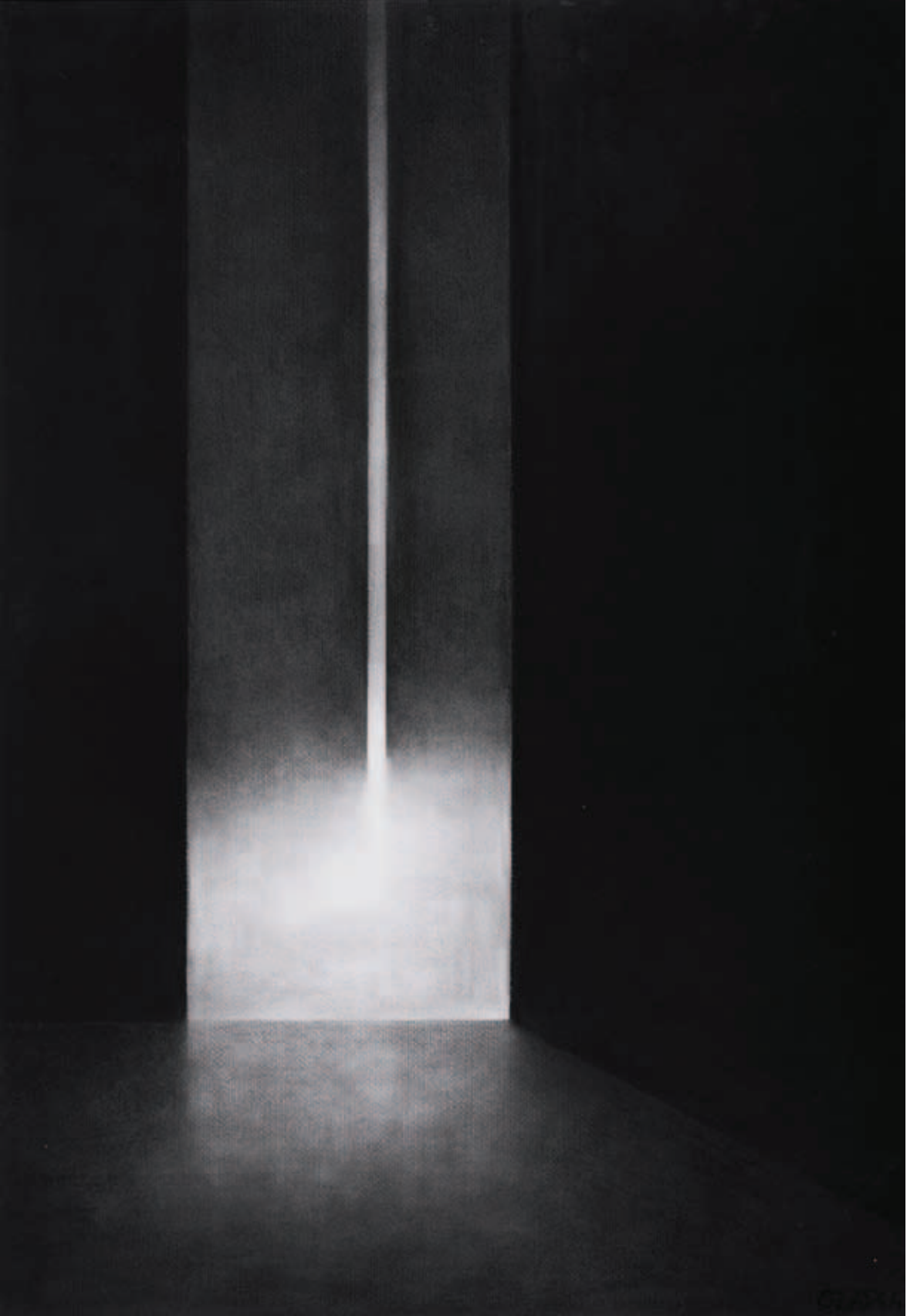

SZ. VARGA ÁGNES (Kabó), *Lairintus VI.*, 2014, papír, szén, 70x100 cm; *Kapuk*, 2014, papír, szén, 70x100 cm

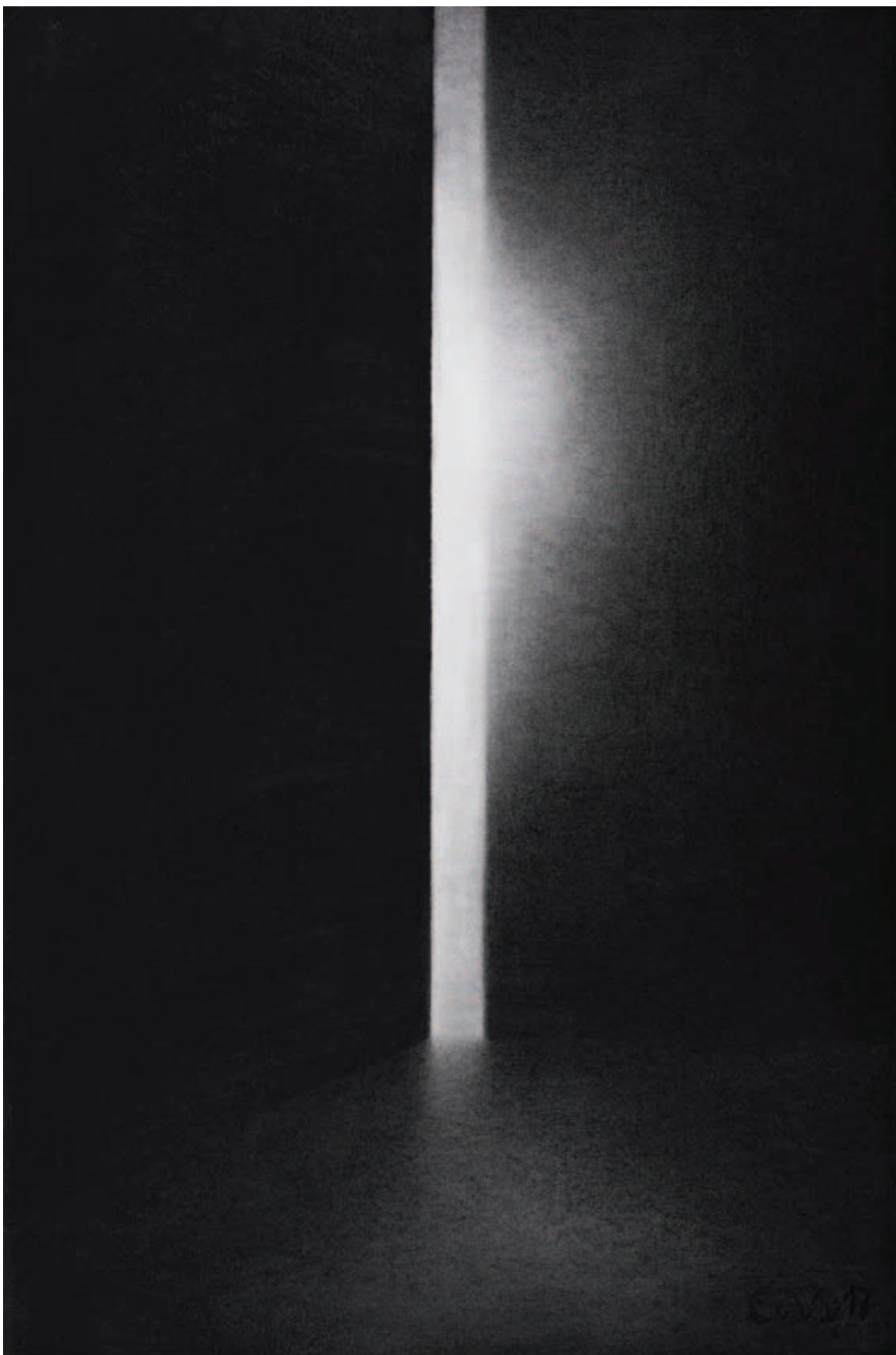
SZ. VARGA ÁGNES (Kabó), Tér-idő, 2014, papír, szén, 70x100 cm

SZ. VARGA ÁGNES (Kabó), Fény-tér-idő, 2014, papír, szén, 70x100 cmcm

SZ. VARGA ÁGNES (Kabó), Fény, 2017, papír, szén, 92x62 cm

SZ. VARGA ÁGNES (Kabó), Kezdet, 2018, papír, szén, 100x70 cm

SZ. VARGA ÁGNES (Kabó), Út, 2018, papír, szén, 100x70 cm

